

MİLLİ EĞİTİM BAKANI HASAN ÂLİ YÜCEL DÖNEMİNDE ORTAOKUL-LİSE TARİH PROGRAMLARI VE DERS KİTAPLARINDAKİ DÖNÜŞÜM¹

Yusuf KESKİN²

Öz

1938-1946 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı yapan Hasan Âli Yücel hem izlediği politika, hem de eğitimde yaptığı değişimler ile zamanına damgasını vurmuştur. Onun - özellikle Tarih eğitimi konusundaki- yaptığı bu uygulamalar daha sonraki dönemleri de etkilemiştir. Bu nedenle Hasan Ali Yücel dönemindeki-özellikle Tarih eğitimi alanında gerçekleştirilen- bu köklü değişimin incelenmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada, 1938 yılından 1950 yılına kadar yayınlanmış olan Tarih dersi öğretim programları ile ulaşılabilen Tarih ders kitapları incelenmiş ve değişimin ana hatları tespit edilmeye çalışılmıştır. Programlar ve ders kitapları tarihsel yöntem içinde yer alan içerik analizi tekniğiyle incelenmiştir.

Araştırma sonucunda; özellikle bu dönemde Atatürk'ün belirlediği milli tarih anlayışından büyük bir sapma olduğu ve Yunan-Roma tarihinin önem kazandığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarih eğitimi, Tarih programları, Tarih ders kitapları.

TRANSFORMATION OF MIDDLE AND HIGH SCHOOL PROGRAMS AND COURSE BOOKS DURING THE PERIOD OF NATIONAL EDUCATION MINISTER, HASAN ALI YÜCEL

Abstract

Hasan Ali Yücel who was the president of the board of education between 1938-1946, has marked the period by his changes and policies. His applications-particularly about history education-also influenced later periods. Therefore, the fundamental change- especially in the area of education of history- in his period must be examined.

In this study, history course books that can be reached with the history curriculum published from 1938 up to 1950 were examined and the main features are tried to be determined. Programs and textbooks are examined with the content analysis techniques that take place within the historical method.

As a result of study, it is determined that in this period there is a greater deviation from Atatürk's understanding of national history and history of Greek-Roman becomes important.

Key words: History education, History curriculums, History course books.

¹ Bu çalışma "I. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu"nda bildiri olarak sunulmuştur.

² Yrd. Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, ykeskin@sakarya.edu.tr

Giriş

Sosyal bilimler insanla ilgili her türlü konuyu, toplumlar arası ilişkileri ve toplumların yaşayışlarını inceleyen, elde ettiği sonuçları aksi ispatlanana kadar doğru kabul eden çok geniş bir alandır. İçerisinde ekonomi, tarih, coğrafya, antropoloji, güzel sanatlar gibi disiplinler bulunmaktadır. Sosyal bilimlerin temel disiplinlerinden biri olan tarihin ortaya çıkışı ve tanımı konusunda tartışmalar, geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir.

Carr'a (1987: 41) göre tarih "bugün ile geçmiş arasında kesintisiz bir diyalog"tur. Collingwood'a (1996: 41) göre "insanın ne yaptığını, böylece insanın ne olduğunu öğreten" bir disiplindir. Dilek'e (2007: 5) göre tarih "geçmiş veya geçmişin aynası değil, geçmişini inceleyen bir çalışma disiplindir."Yine Dilek (2007) tarihi "değişimin bilimi" olarak nitelendirmektedir. Tarih ders kitaplarında ise tarih "insan topluluklarının geçmişteki yaşayışlarını, kültür ve uygarlıklarını, sosyo-ekonomik yapılarını neden-sonuç ilişkisi içerisinde yer ve zaman göstererek inceleyen, elde ettiği bulguları, belgelere dayanarak objektif bir şekilde açıklayan sosyal bilim dalı" olarak tanımlanmaktadır.

Collingwood'un yukarıda verilmiş olan tarih tanımlaması gerçekten önemlidir. Tarih disiplini sadece insanın geçmişte neler yaptığını göstermez. Ayrıca insanın ne olduğunu ve ne yapması gerektiğini de öğretir. Bunun yapılabilmesi ise, tarihin okullarda ayrı bir ders şeklinde okutulmasıyla mümkündür. Bu noktadan hareketle tarih öğretimi/ eğitimi üzerinde durmak yerinde olacaktır. Tarih öğretimi, formal eğitim kurumları aracılığıyla, tarih biliminin ortaya koymuş olduğu bilgi, tutum ve becerileri öğrencide davranış haline getirmeye çalışmaktır (Demircioğlu, 2007). Acaba tarih yazmak mı, yoksa tarihi öğretmek mi daha zordur? Günümüz dünyasına ve özelde de Türkiye'ye bakıldığında, bu sorunun cevabının "tarihi öğretmek" olduğu anlaşılmaktadır. Tarih biliminin gelişim seyri ve bugünkü geldiği seviyeye bakıldığında -birtakım problemlerin halen varlığını sürdürmesine rağmen- şaşırtıcı bir gelişim gösterdiği gözlenmektedir. Ama onun öğretimi konusunda geçmişte var olan temel problemlerin bugün bile varlığını sürdürdüğü ve tartışmaların bitmediği görülmektedir.

Okulda tarih derslerinde neyin öğretilmesi, tarih programının hangi konuları içermesi ve programdan hangi konuların atılması gerektiği konusunda çok farklı görüşler bulunabilmektedir (Vella, 2001). Ülkemizde bu durumun, özellikle Cumhuriyet döneminde çok geçerli olduğu söylenebilir.

Tarih Öğretimi ile Siyasal/Felsefi Düşünce Arasındaki İlişki

Tüm dünyada tarih eğitimini şekillendiren ana unsur, dönemin hâkim siyasal/felsefi düşünce şeklidir. Tarih eğitiminde belirleyici faktörler eski çağda devlet şekilleri iken, orta çağda din, modern çağda ulusçuluk/milliyetçilik, günümüz dünyasında ise küreselleşmenin içinde değerlendirilen çokkültürlü yaklaşımdır (Şimşek, 2007).

Klasik tanımlamaya göre eğitimin amacı, bilimin, ülke ve toplumun gelişimine katkıda bulunacak şekilde okul programlarında yer almasını sağlamaktır. Bu açıdan düşünüldüğünde matematik, fizik, kimya gibi disiplinler faydalıdır. Çünkü bunların bilimsel ve teknolojik gelişmeye katkı sağladığı düşünülmektedir. Fakat tarih disiplininin bu tür bir misyonunun olamayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle Tarih ders programları hazırlanırken topluma ve bireye pratikte yararlı olması düşünülmüş, kısacası tarih geçmişten günümüze bireyin vatandaşlık eğitiminde bir araç olarak görülmüştür (Dilek, 2007). Bu durum da ister istemez

hazırlanan Tarih dersi öğretim programlarına ve kitaplarına, dönemin siyasal ve felsefi düşüncesinin yansıtılmasına neden olmuştur.

Bu çalışmada Türkiye’de 1938 yılından 1950 yılına kadar yayınlanmış olan Tarih dersi öğretim programları ile ulaşılabilen Tarih ders kitapları incelenmesi ve değişimin ana hatlarının tespit edilmesia amaçlanmıştır. Bu yıllardaki (1938-1950 aralığı) Tarih dersi konularının düşünsel arka planını ve gelinen noktayı anlayabilmek için daha eskinin de bilinmesi gerekmektedir.

1923-1938 Yılları Arasında Tarih Öğretimi

Cumhuriyet döneminde Türk eğitimsisteminin ana hatları Atatürk tarafından belirlenmiştir. Atatürk, daha KurtuluşSavaşı yıllarında, hatta düşmanın Ankara’ya çok yaklaştığı bir sırada 15 – 22 Temmuz 1921 tarihleri arasında Maarif Kongresini toplayarak, eğitim alanında yapılacak çalışmaların da, düşmanın Anadolu’dan atılması kadar öncelikli olduğunu gözler önüne sermiştir (Dönmez, 2005: Akyüz, 1983). Atatürk Büyük Taarruzdan sonra 27 Ekim 1922’de Bursa’da öğretmenler hitaben gerçekleştirdiği bir konuşmasında “Çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz tahsilin hududu ne olursa olsun, onlara esaslı olarak; milletine, Türkiye Devletine, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne düşman olanlarla mücadele etmeyi öğreteceğiz” diyerek eğitimde özellikle milli şuur kazandırmanın önemine vurgu yapmıştır (Yiğit, 1992).

Atatürk’ün getirdiği modelin dayandığı iki temel husus vardır. Birincisi millileşme, ikincisi ise modernleşmedir. Çağımızın bilgi ve teknolojik birikiminin Batıda olması, batılılaşmanın en önemli sebebi olmuştur. Atatürk birbirine zıt görünen baticılık ve milliyetçilik fikirlerini Türkiye Cumhuriyeti’nde birleştirmiştir. Atatürk Türk milletinin çağdaşlaşmasını ekonomik kalkınmada ve bu kalkınmayı sağlayacak gücü de milli eğitimin gelişmesinde görmektedir. Milli eğitimin kaynağını da Türk milletinin yüksek karakterine bağlamıştır. O, Türklüğe olan sevgisini ve milli şuurunu, bir gurur vesilesi olarak birçok kereler dile getirmiştir (Yiğit, 1992).

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı’dan modernleşme birikimini ve Türkçülük felsefesini miras almıştır. Amaç yeni bir ulus/millet yaratmaktır. Atatürk’ün bu dönemde kurduğu Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu özellikle Orta Asya Türk tarihi üzerine çalışmalar yapmıştır. Bu durum öğretime de yansımış ve böylece Tarih dersi halka ulusal/milli bilinç aşılamanın en önemli aracı olarak görülmüştür (Şimşek, 2007). Atatürk dönemi Tarih anlayışı, sadece Anadolu Türkçülüğü etrafında oluşmamış, dünyanın çeşitli bölgelerinde bulunan Türkleri konu alan araştırmalar ve bilgilendirmeler içermiştir (Şeker, 2006).

Atatürk’ün Tarih tezi doğrultusunda, onun ölümüne kadar hazırlanmış programlar incelendiğinde konuların Türk tarihi ağırlıklı olduğu görülmektedir. Ergin (1943: 1484) bu değişimle ilgili şunları söylemektedir: “Atatürk’ün başardığı Türk inkılâbı üzerine okulların Tarih programı yeniden tanzim olundu. Ve okullarda Türk Tarihine ve inkılâp ve Cumhuriyet tarihine önemli bir mevki verildi.”

Bu dönemde (1923-1938) uygulanan ortaokul ve lise Tarih programları birçok defalar değiştirilmiş ve program geliştirme çalışmalarına sürekli olarak devam edilmiştir. Bu dönemde uygulanan ortaokul ve lise müfredat programları¹ aşağıda tanıtılmıştır.

¹ 1950’li yılların sonuna kadar “eğitim programı” kavramı yerine “müfredat programı” kavramı kullanılmıştır. Bazı uzmanlar müfredat ve program kavramlarının eşanlamı olduklarını ve bu nedenle bir arada

Ortaokul Programları

Cumhuriyet kurulmadan önce birçok değişikliğe uğrayan ortaokul programları, 1922 yılında uygulamaya giren ve bir ara program olarak nitelendirilebileceğimiz İlk, Orta Tedrisât Mektepleri Müfredat Programı ile sona erer. Bu program TBMM Hükümeti *Umûr-i Maârif Vekâleti* (Eğitim Bakanlığı) tarafından yayınlanmış ve Ankara’da basılmıştır. Bu programda yer verilen Tarih konuları incelendiğinde Türk, Dünya ve İslam tarihi konuları arasında bir denge gözetildiği görülmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, lise birinci devre denilen ortaokulların müfredat programlarına 1924 yılında kavuşabilmişlerdir (Cicioğlu, 1982). Bu programa göre, Tarih dersi ortaokulların tüm sınıflarında haftada iki ders saati olarak yer almaktadır.

1924 programı üç yıl uygulandıktan sonra, öğretmen ve ilgili müfettişlerin raporlarına dayalı olarak Tarih, Coğrafya ve Matematik programlarında değişiklik yapılmıştır. Din dersi de programdan çıkarılmıştır (Cicioğlu, 1982). Tarih dersindeki değişiklik ise, özellikle İslam tarihi konularının programdan çıkarılması yoluyla gerçekleştirilmiştir.

1931-1932 Orta Mektep Müfredat Programı ile Tarih ve Yurt Bilgisi derslerinde köklü bir değişime gidilmiştir. Bu program uyarında Türk Tarih Kurumu tarafından hazırlanarak basılan dört ciltlik tarih kitapları, ortaokul ve liselerde okutulmaya başlanmıştır (Cicioğlu, 1982). Bu programla Tarih derslerinde ağırlık Türk tarihine verilmiş ve Türklerin Orta Asya’dan bütün Dünya’ya yayıldığı ve uygarlığın öncüsü olduğu tezi savunulmuştur. Böylece Cumhuriyet döneminde Harf inkılabından sonra en önemli değişiklik tarih tezinde olmuştur.

Lise Programları

Cumhuriyet döneminin ilk lise programı olan 1924 müfredat programında özellikle Tarih dersi üzerinde durulmuştur. Bu derse ait programdan saltanatla ilgili kısımlar çıkarılmış, Kurtuluş Savaşı, Sevr ve Lozan Antlaşmaları Cumhuriyetin ilanı ve hilafetin kaldırılması konuları eklenmiştir (Cicioğlu, 1982). Liselerin ilk iki sınıfında haftada iki saat olan Tarih dersi son sınıfta Fen şubesinde iki, edebiyat şubesinde ise haftada dört saattir. Edebiyat şubesine haftada iki saat *Türk Medeniyet Tarihi* dersi konulmuş olup bu iki saatlik fazlalık bundan kaynaklanmaktadır (Yücel, 1994).

1924 programı üç yıl uygulandıktan sonra yapılan incelemeler sonucunda Edebiyat Tarihi, Tarih, Coğrafya ve Matematik programlarında değişiklik yapılmıştır. 1927 tarihli bu programda Tarih dersi ilk iki sınıfta haftada iki saat, üçüncü sınıf düzeyinde ise Fen şubesinde iki, Edebiyat şubesinde ise üç saat olarak belirlenmiştir. Tarih programı ile ilgili olarak saat azlığı ve kitapların hacimli olduğu konusuna değinilmiş ve program, Türk tarihi merkeze alınarak yeniden düzenlenmiştir (Cicioğlu, 1982).

1928 yılında gerçekleştirilen Harf İnkılabından sonra lise müfredatında değişiklik yoluna gidilmiş ve Arapça ile Farsça dersleri programdan çıkarılmıştır. 1929 yılı içinde ise Türkçe ders programında değişiklik yapılmış ve bu ders için yeni bir program yürürlüğe konulmuştur (Cicioğlu, 1982).

1931 yılında yayınlanan Lise Müfredat Programı’nda bazı dersler, bir ders altında birleştirilmiştir. Ayrıca ikinci yabancı dille, Askerlik ve Yurt Bilgisi dersleri programda ilk

kullanılmayacaklarını savunmaktadırlar. Fakat *müfredat* Arapça, tekil olguların arka arkaya sıralanmasından oluşan liste anlamına gelmektedir (Başaran, 1978).

defa yer almıştır. Bu program üç yıl uygulanmış ve 1934 yılında yeni bir program yayınlanmıştır. Bu programda önemli bir değişiklik yoluna gidilmemiş olup, daha çok parçalar halinde yayınlanmış müfredat programlarını birleştirici bir özelliği vardır (Cicioğlu, 1982).

1937 yılında yayınlanan program bir sene uygulandıktan sonra 1938 yılında ufak değişikliklerle yeniden yayınlanmıştır. 1938 programı bazı değişikliklere uğrayarak 1947 yılına kadar uygulamada kalmıştır (Cicioğlu, 1982).

1938-1950 Yılları Arasında Tarih Öğretimi

İnönü dönemi diye nitelendirilebilecek 1938-1950 yılları arası siyasi olarak statik bir yapıya sahip iken, kültürel alanda son derece hareketlidir. Çünkü bu dönemde, Atatürk'ün milli kültür politikasından farklı olarak, yeni bir kültürel yapının inşasına geçilmiştir (Yiğit, 1992). İnönü, kalkınmayı ekonomik bir problem olarak değil, bir kültür problemi olarak ele almıştır.

Bu dönem, tüm dünyada bir ekonomik iflasın yaşandığı ve II. Dünya Savaşı'nın sürdüğü yıllardır. İnönü kültür problemi olarak ele aldığı kalkınmayı sağlayabilmek için konservatuar açmış, opera kurmuş, MEB kanalıyla batı kültürünü Türkçeye aktarmış, işi lise programlarına Yunanca ve Latince dersleri ile Yunan ve Roma tarihinin konulmasına kadar götürmüştür. Yine bu dönemde laiklik de son derece katı bir şekilde uygulanmıştır (Yiğit, 1992).

Hümanizmin bir kültür politikası olarak benimsenmesi, esasında Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı yaptığı dönemde başlamıştır. Milli Eğitim Bakanı Yücel, yeni kültür anlayışını şöyle açıklamaktadır (Türkdoğan, 1988; akt. Yiğit, 1992: 45):

Kültür anlayışımızda milliyetçiliğin tecellilerinden biri de cumhuriyetin daha ilk zamanlarında Arapça ve Farsçayı kaldırmamız olmuştur. Bu boşluğu, Latince ve Yunanca ile doldurmaya başladık.

Yücel'in bu açıklaması, hem bir yanlışı hem de bir tezadı ortaya koymaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Arapça ve Farsçaya karşı alınan tavır milliyetçiliğe ait bir uygulama değil, Batılılaşmak için gerçekleştirilen bir eylemdir. Zaten Yücel'in söylediği gibi Arapça ve Farsçadan doğan boşluğun Latince ve Yunanca ile doldurulması milliyetçilik ile açıklanamaz. Toynbe ve Somervell (1946: 510) çalışmalarında, Atatürk'ün Arapça ve Farsça kelimeleri temizleme hareketini başlattığını ve bu kelimelere karşı yasak koyduğunu dile getirmekte ve özellikle 1930'ların başından itibaren ise Kuman sözlükleri, Orhun Yazıtları, Uygur vecizeleri ve Çin Hanedanlık tarihlerini inceleme emrini verdiğini ifade etmektedir. Toynbe ve Somervell (1946: 510) "*Türklerin liderinin (Atatürk) uyguladığı yöntem[Arapça ve Farsça kelimelere karşı uyguladığı temizleme faaliyeti]¹ nüfusundaki yabancı unsurlardan kurtulması kadar kötüydü*" diyerek yapılan sadeleştirme faaliyetini sert bir dille eleştirmiştir.

1938-1950 yılları arasında kültür hayatına hâkim olan hümanist görüş, Atatürk döneminden gelen milli kültür heyecanı ve milliyetçilik arzusunu zayıflatmış ve büyük bir yıkıma neden olmuştur (Yiğit, 1992). Atatürk zamanında oluşturulan Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi ile hümanist kültür anlayışı ve felsefesi taban tabana zıttır. Hümanist kültür politikasının ana eksenini evrensel değerler iken, Atatürk döneminin kültür anlayışı milliliğin her türlü değerinin üstünde tutulmasıdır (Elbir ve Karakaş, 2007).

¹Köşeli parantez içindeki açıklama araştırmacıya aittir.

Hümanizm meselesinin eğitim alanında ayrıntılı olarak ele alınıp incelendiği yerlerin başında 17-29 Temmuz 1939 tarihleri arasında gerçekleştirilen Birinci Maarif Şurası gelmektedir. Bu şurada bir taraftan milli kültürden bahsedilirken, diğer taraftan Türk kültürünün hümanist batı kültürüne göre yönlendirileceğinden söz edilmiştir. Bu şurada hümanist kültür adeta dayatılmıştır (Elbir ve Karakaş, 2007).

Atatürk'ün ölümünden sonra -özellikle ortaokul ve lise Tarih dersi programlarında ağırlıklı olmak üzere- ulusal/milli tarih anlayışı terk edilerek Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve onun bağlı olduğu CHP idaresi Türk Hümanizmasına yönelmiştir. Bu dönemde hazırlanmış Tarih dersi programları ve ders kitapları incelendiğinde Yunan ve Roma tarih ve medeniyetine ait konuların ağırlıklı olduğu, Türk tarihinin ise ikinci plana itildiği görülmektedir (Keskin, 2008). “Yücel ve onunla aynı doğrultuda görüşlere sahip tek parti (CHP ve İsmet İnönü) yönetiminin, Avrupa medeniyetine eski Yunandan geçmek ile varılacağı şeklinde giriştikleri Hümanizm hareketi” (Keskin, 2002: 234), farklı kesimlerden gelen güçlü tepkilerin etkisiyle 1946 yılından itibaren CHP tarafından da terk edilmiştir. 1950’li yıllardan itibaren tekrar Türk tarihine ağırlık verilmeye başlanmıştır. Tarih öğretiminde Türk tarihinin ağırlık kazanması, daha sonraki yıllarda artarak devam etmiştir (Şimşek, 2007).

Ortaokul Programları

1937-1938 tarihli Ortaokul Programı, bir yıl denendikten sonra, 1938-1939 öğretim yılında itibaren, 11 yıl uygulanacak olan müfredat programı hazırlanmıştır. 1938 tarihli bu program Hasan Ali Yücel Milli Eğitim bakanlığına getirildikten kısa bir süre sonra hazırlanmıştır. Bu programda Tarih dersi ortaokulun tüm sınıflarında vardır ve haftada ikişer ders saatidir. Tarih dersine ait öğretim programında özel amaçlara, açıklamalar ve öğretim araçlarına yer verilmemiştir. Tarih dersi öğretim programı, derslere ait konuların (ana ve alt konu başlıkları halinde) sıralandığı klasik anlayışa göre düzenlenmiştir. Programda yer verilen konular incelendiğinde, daha önce uygulanan Tarih programlarından farklı olduğu ve içerikte radikal değişime gidildiği görülmektedir.

Cumhuriyet döneminin, pedagojik içeriğe ve ilkelere sahip ilk ortaokul programı 1949 tarihinde yayınlanmıştır. Uzun yıllar (1970 yılına kadar) uygulamada kalan programda Milli Eğitimin amaçlarına ve ortaokulun eğitim-öğretim ilkelerine yer verilmiştir. 1949 tarihli bu programla, daha önceki programlarda bağımsız bir ders olan yazı dersi “Türkçe” dersi içine alınmış 1938 programında gördüğümüz Askerlik dersi programdan çıkarılmıştır. Bu programa Serbest Çalışmalar adı altında bir ders konulmuştur. Programın içeriğinde Milli Eğitimin amaçları, ortaokulun eğitim-öğretim ilkeleri, dersler ve bunların programları¹ ile haftalık ders dağılım cetveline yer verilmiştir.

Lise Programları

17-29 Temmuz 1939 tarihleri arasında gerçekleştirilen Birinci Maarif Şurası'nın gündeminde hümanizma konusu yok iken aniden gelmiş, hümanist kültürü yaygınlaştıracak olan liselerin klasik şubeleri ile ilgili de herhangi bir karar alınmamıştır. Buna rağmen Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, 1940 yılında Ankara, İstanbul ve İzmir’de birkaç lisede Latince dilinin öğretileceği klasik kolların açılmasını sağlamıştır (Kafadar, 2002; aktElbir ve Karakaş, 2007).

¹ Derslerin programları verilirken, o dersle ilgili amaçlar ve açıklamalara da yer verilmiştir.

1940’da bir oldubitti yoluyla açılan Klasik şubede haftada beş saat Latince öğretimi yapılmaktadır. Klasik şubelerin Tarih müfredatı incelendiğinde; Tarih konularının üçte ikisinin Yunan ve Roma konularına ayrıldığı ve bu konuların en ince ayrıntısına kadar verildiği görülmektedir (Elbir ve Karakaş, 2007).

1943 yılında toplanan “İkinci Maarif Şurası”nda bütün öğretim kademesindeki okullarda Ahlâk dersinin konulması gereği üzerinde durulmuştur. Liselerde Ahlâk dersinin Felsefe ders grubu içerisinde yer alması ve pratik ahlâka daha çok yer verilmesi konusunda karar verilmiştir. Ayrıca lise Tarih dersi saatlerinin artırılması ve lise programlarına Sanat Tarihi dersinin eklenmesi gibi konularda şurada ortak görüş birliğine varılan konulardır (Cicioğlu, 1982).

1947 yılında bazı liselerde “Latince” adıyla yeni bir kol -ama bu kez resmi olarak- açılmış, ancak sadece iki yıl uygulamada kalabilmiştir. 1949 yılında toplanan “IV. Milli Eğitim Şurası”nda liselerin dört yıla çıkarılması kararı alınmış, ancak bu karar 1952 yılında yayınlanan programla uygulama sahasına girebilmiştir. 1956 yılında ise liselerin öğretim sürelerinin tekrar üç yıla indirilmesi nedeniyle yeni bir program hazırlanmıştır.

1938 yılından sonra özellikle ortaokul ve lise Tarih programları ve ders kitaplarındaki dönüşümü anlayabilmek için, bu dönemde Milli Eğitim bakanlığı yapmış Hasan Ali Yücel’i ve onun zihin yapısını tanımak yerinde olacaktır.

Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel

Türk millî eğitimine damgasını vurmuş ve devamlı hatırlanan eğitim bakanları listesinin başında, özellikle II. Dünya Savaşı yıllarında Türk eğitim ve kültürüne kendine has yöntemlerle hizmet etmiş olan Hasan Âli Yücel gelmektedir. Hasan Âli Yücel, Cumhuriyet döneminde, eğitim bakanlığına getirilmiş “meslek mensubu” ilk kişidir. İsmet İnönü zamanında beş kabinenin değişmez eğitim bakanı olarak, Cumhuriyet döneminde en uzun süre (7 yıl 7 ay 7 gün) eğitim bakanlığı yapmış kişidir (Ergün, 1998).

Yücel (1897-1961) İstanbul’da doğdu. Darülfünun Felsefe Bölümünü bitirmiş, Felsefe ve Edebiyat öğretmenliği (1922-1927) ve müfettişlik yapmıştır. 1930’da bir yıl süreyle Fransa’da bulunmuş ve bu ülkenin eğitim sistemini incelemiştir. 1935 yılında İzmir milletvekili olarak meclise girmiş ve yukarıda da belirtildiği gibi 1938-1946 yılları arasında Milli Eğitim bakanlığı yapmıştır (Akyüz, 1999).

Hasan-Âli Yücel’in hayatındaki en karakteristik nokta, ailesinin tarikat ve tekkelerle yakın ilgisidir. Kendisi Mevlevihane’de naat okumuş, müezzinlik yapmış, Mevlevi ayinlerine katılmıştır. Mevlevihane’nin şeyhi Mehmet Celâleddin Dede Efendi ve din âlimlerinden ve Diyanet İşleri Başkanlığı da yapmış olan Prof. Şerafettin Yaltkaya ile yakın dostlukları vardır. Bu husus, onun daha sonraki hayatında ve eserlerinde kendini göstermiştir (Ergün, 1998; Sayar, 2002).

Yöntem

Araştırmada, 1938-1950 yılları arasında uygulanan ortaokul ve lise Tarih dersi öğretim programları ile ders kitaplarının incelenmesi ve bunların karşılaştırılması amaçlandığından tarama modeli içinde yer alan tarihsel yöntem kullanılmıştır. Programlar ve ders kitapları tarihi/karşılaştırmalı analiz tekniğiyle incelenmiştir.

Araştırmada tarihsel yöntem kullanıldığından veri kaynaklarımız; 1938-1950 yılları arasında uygulanan ortaokul ve lise Tarih programları, Tarih ders kitapları, Türk eğitim tarihi üzerine yapılan araştırmalar, Tarih öğretimi ve programları üzerine yazılan eleştiri veya açıklayıcı nitelikteki eserlerdir.

1938-1950 yılları arasında uygulanmış ortaokul ve lise Tarih öğretim programları ile ders kitaplarından hepsine ulaşılammış olup, ulaşılabilenler şunlardır:

- 1938 tarihli *Ortaokul Programı*
- 1949 tarihli *Ortaokul Programı*
- 1938 tarihli *Lise Müfredat Programı*
- 1939 tarihli *Tarih I (Ortaokul için)*
- 1939 tarihli *Tarih II (Ortaokul için)*
- 1939 tarihli *Tarih III (Ortaokul için)*
- 1950 tarihli *Tarih III Yeni ve Yakın Çağlar (Ortaokul için)*
- 1943 tarihli *İlkçağ Tarihi (Lise birinci sınıf)*
- 1943 tarihli *Ortaçağ Tarihi (Lise ikinci sınıf)*
- 1942 tarihli *Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi (Lise üçüncü sınıf)*

Yukarıda verilmiş olan programlar ve ders kitapları analiz edilirken, öncelikle her program/kitap kendi içinde değerlendirilmiştir. Değerlendirme işlemi yapılırken içerikte yer alan ünite ve konuların özet listeleri verilmiş ve bunlar tabloya dökülmüştür. Tablolar oluşturulurken ders kitaplarının içeriği ve konuların ders kitabındaki hacmi (sayfa sayısı) esas alınmıştır. İnceleme sırasında ders kitapları için ayrı bir başlık açılmayarak, ilgili olduğu programın içinde değerlendirilmiştir.

Tarih dersi -giriş bölümünde de belirtildiği üzere- geçmişten günümüze bireyin vatandaşlık eğitiminde bir araç olarak görülmüştür Bu durum da ister istemez hazırlanan Tarih dersi öğretim programlarına ve kitaplarına, dönemin siyasal ve felsefi düşüncesinin yansıtılmasına neden olmuştur. Bu çalışma, Atatürk'ün ölümünden sonraki dönemde (1938-1950 yılları arası) Tarih anlayışı ve öğretimindeki dönüşümü/değişimi gözler önüne sermesi açısından önemlidir. Zira bu değişim 1980'li yıllara kadar -azalarak ta olsa- etkisini sürdürmüştür.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, 1938-1950 yılları arasında uygulanan ortaokul ve lise Tarih programları ile ders kitaplarından ulaşılabilenlerin analizi neticesinde tespit edilen bulgulara yer verilmiştir. Ortaokul ve lise Tarih programları ile ders kitapları iki ayrı başlık altında incelenmiştir.

Ortaokul Programları ve Ders Kitapları

Aşağıda, bu dönemde yayınlanmış olan iki ortaokul programı (1938 ve 1949 tarihli ortaokul Tarih dersi programları) ile o programların uygulanması amacıyla hazırlanmış ders kitaplarının içerik analizi neticesinde ulaşılmış olan sonuçlara yer verilmiştir.

1938 Tarihli Ortaokul Tarih Dersi Öğretim Programı

1938 programına göre Tarih dersi ortaokulun tüm sınıflarında (I, II ve III) vardır ve haftada ikişer ders saatidir. Tarih dersi öğretim programı derslere ait konuların (ana ve alt konu başlıkları halinde) sıralandığı klasik anlayışa göre düzenlenmiştir.

Ortaokul birinci sınıflarda Tarih dersi “*Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar*” şeklinde adlandırılmıştır. İçerikte 14 ana konu başlığı ile bunların altında birçok alt konu başlığına yer verilmiştir. Aşağıda bu sınıfa ait ders konuları ana başlıklar esas alınarak incelenmiştir.

1. Beşer Tarihine Giriş.
2. Büyük Türk Tarih ve Medeniyetine Umumî Bir Bakış.
3. Çin.
4. Anayurtta En Eski Devletler.
5. İskit Türk İmparatorluğu.
6. Hint.
7. Kalde, Elam ve Asur.
8. Mısır.
9. Anadolu.
10. Fenikeliler.
11. İbraniler.
12. İran.
13. Ege Havzası.
 - 1- Memleket ve ahali.
 - 2- Tarihi devirler ve göçler: M. E. 6000-2500 arasındaki devir...
 - 3- Ege havzasında eski medeniyetler: Minos medeniyeti.- Miken medeniyeti.
 - 4- İyonlar ve medeniyetleri, müstemlekeler: İyonlar ve Torlar. -İyon müstemlekeleri...
 - 5- Yunanlıların dini ve esatiri, Omer şiirleri:...
 - 6- Isparta: Memleket ve ahal... (Ortaokul Programı, 1938: 25-26).
14. Eski İtalya ve Etrüskler.
 - 1- Memleket ve ahali.
 - 2- Etrüskler, kırallık devri: Etrüskler. -Yaşayışları. -Etrüsk medeniyeti. -Etrüsk kıralları.
 - 3- Konsüllük devrinde Roma, İtalya birliği:...
 - 4- Roma Emperyalizmi ve Pön harpleri:...
 - 5- İtalya haricinde fetihler:...
 - 6- Fetihlerin neticeleri:...
 - 7- Sezar, Sezardan evvel Galya:... (Ortaokul Programı, 1938: 27-29).

Yukarıda verilmiş son iki konu ve alt maddeleri incelendiğinde Yunan-Roma tarih ve medeniyetine ait konulara ayrı bir önem gösterildiği, konu içeriklerinin çok detaylandırıldığı görülmektedir.

Bu program uyarınca ortaokul birinci sınıflar için hazırlanan ilk tarih ders kitabı “*Ortaokul için Tarih I*” adını taşımaktadır. Yazarları hakkında bilgi verilmeyen bu ders kitabı 254 sayfa olup, 1939 yılında İstanbul Maarif Matbaası’nda basılmıştır. Kitapta ilk göze çarpan husus yukarıda verilen program içeriği ile kitaptaki içeriğin/konu başlıklarının harfi harfine uyumasıdır. Kitap oldukça görsel hazırlanmış olup resim ve çizimlere oldukça yer verildiği görülmektedir. Kitabın sonunda ise bir kronoloji cetveli ile haritalara yer verilmiştir. Kitapta yer verilen konuların -sayfa sayıları esas alınarak- yüzdelerle dağılımları aşağıda Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: 1939 Tarihli Ortaokul “Tarih I” Ders Kitabında Konuların Dağılımı

Konu Başlığı	Sayfa	%	Küm. %
1) Beşer Tarihine Giriş	12	4,7	4,7
2) Büyük Türk Tarihi ve Medeniyeti...	4	1,6	6,3
3) Çin	10	3,9	10,2
4) Anayurtta En Eski Devletler	6	2,4	12,6
5) İskit Türk İmparatorluğu	5	2,0	14,6
6) Hint	12	4,7	19,3
7) Kalde, Elam ve Asur	16	6,4	25,7
8) Mısır	21	8,3	34,0
9) Anadolu	23	9,0	43,0
10) Fenikeliler	10	3,9	46,9
11) İbraniler	7	2,8	49,7
12) İran	12	4,7	54,4
13) Ege Havzası	60	23,6	78,0
14) Eski İtalya ve Etrüskler	56	22,0	100,0
Toplam	254	100,0	

Yukarıda verilmiş olan tablo incelendiğinde, içeriğin bu yaş çocuğu için çok yoğun olduğu görülmektedir. İçerikte Türk tarihine ayrılan konuların toplam 15 sayfa olduğu (% 6; 2, 4 ve 5 numaralı konular), Yunan ve Roma Tarihine ayrılan konuların ise yaklaşık kitabın yarısını kapsadığı (116 sayfa, % 45,6; 13 ve 14 numaralı konular) dikkati çekmektedir. Bu durum -yukarıda belirtildiği gibi- ilgili sınıfa ait ders programında da tespit edilebilmektedir. Bu program yayınlandığı sırada Hasan Âli Yücel Milli Eğitim Bakanı idi. Turan’ın (1994) da belirttiği gibi Yücel eğitimde giriştiği “Hümanizm” hareketi ile tanınır. O eski Yunan ve Roma’ya hayrandır. Liselere Lâtince dersinin konulması da onun zamanında gerçekleştirilmiştir. Hümanizmin teorik çerçevesinin Eski Yunan düşüncesi olduğu belirten Yücel “Aşısı eski Yunanda olmayan hiçbir medeniyet bugün ayakta, gövdesi sağlam halde değildir” diyerek bu düşüncesini belirtir. O, medeniyet, millet ve güçlü bir devlet oluşumunun kökenini eski Yunan ve Hümanizm düşüncesi içinde bulur (akt. Taşkesen, 2006).

İkinci sınıflara ait Tarih dersi “Orta Zamanlar” şeklinde adlandırılmıştır. İçerikte 32 tane ana konu başlığı ile bunların altında birçok alt konu başlığına yer verilmiştir. Bu ana konu başlıkları şöyledir (Ortaokul Programı, 1938):

Orta Zamana Girerken, Alanlar ve Avrupayı İstilâları, Avrupa’da Türk-Hun İmparatorluğu, Beşinci Asırda Avrupa, Avar İmparatorluğu, Bizans, Asyada Gök-Türk İmparatorluğu, Türkes Devleti, Karluk Devleti, Uygur Devleti, Garbî Asya ve Şarkî Avrupa Türk Devletleri, Beşinci Asırdan Sonra Avrupaya Şarktan Gelen İstilâcılar, İslâm Tarihi, İlk Müslüman Türk Devletleri, Karolenj İmparatorluğu, Normanlar, Alaman Dukalıkları ve Mukaddes Roma Germen İmparatorluğunun Kuruluşu, Papalarla İmparatorlar Mücadelesi, Derebeylik, Büyük Selçuk İmparatorluğu, Haçlı Seferleri, Harzem Devleti, Türk-Moğol İmparatorluğu, Mısır-Suriye Türk Devletleri, Orta Zamanlarda Anadolu Türk Devletleri, Anadolu Beylikleri, Anadolu Türk Devletlerinde Medeniyet, Müslüman Türkler İdaresinde Hint, Osmanlılar, Timur, Bayazıt’tan Sonra Osmanlılar, Hindistan’da Babür İmparatorluğu

Yukarıda verilmiş olan konular çok çeşitli olup; Türk, İslâm ve Dünya tarihine ait birçok konu gelişigüzel olarak sıralanmıştır. Konular arasında bir irtibatsızlık olduğu ilk bakışta dikkati çekmektedir.

Bu program uyarınca ortaokul ikinci sınıflar için hazırlanan ilk tarih ders kitabı “Ortaokul için Tarih II” adını taşımaktadır. Yazarları hakkında bilgi verilmeyen bu ders kitabı

165 sayfa olup, 1939 yılında İstanbul Maarif Matbaası'nda basılmıştır. Programdaki konu karmaşası ders kitabına da yansımış olup, program içeriği ile kitaptaki içerik/konu başlıkları büyük oranda örtüşmektedir. Bir önceki sınıf için hazırlanan ders kitabında olduğu gibi bu kitapta da görsel öğelere yeterli düzeyde yer verilmiştir. Kitabın sonunda ise -bir önceki sınıfa ait kitabın aksine- kronoloji cetveli ile haritalara yer verilmemiştir. Kitapta yer verilen konuların -sayfa sayıları esas alınarak- yüzdelik dağılımları aşağıda Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: 1939 Tarihli Ortaokul “Tarih II” Ders Kitabında Konuların Dağılımı¹

Konu Başlığı	Sayfa	%	Küm. %
1) Orta Zamana Girenken	11	6,7	6,7
2) Alanlar ve Avrupa’yı İstilaları, Avrupa’da Türk-Hun İmparatorluğu (2)	5	3,0	9,7
3) Beşinci Asırda Avrupa	5	3,0	12,7
4) Avar İmparatorluğu	1	0,6	13,3
5) Bizans	4	2,4	15,7
6) Asya’da Gök Türk İmparatorluğu, Uygur Devleti, Garbi Asya ve Şarki Avrupa Türk Devletleri (3)	11	6,7	22,4
7) İslam Tarihi	40	24,3	46,7
8) İlk Müslüman Türk Devletleri	4	2,4	49,1
9) Karolenj, Normanlar, Alaman Dukalıkları ve Mukaddes Roma-Germen İmparatorluğunun Kuruluşu, Papalarla İmparatorlar Kavgası, Derebeylik (5)	17	10,3	59,4
10) Büyük Selçuklu İmparatorluğu, Haçlılar Seferi (2)	10	6,1	65,5
11) Harzem Devleti, Türk-Moğol İmparatorluğu, Mısır-Suriye Türk Devletleri (3)	11	6,7	72,2
12) Orta Zamanlarda Anadolu Türk Devletleri, Anadolu Beylikleri, Anadolu Türk Devletlerinde Medeniyet (3)	12	7,3	79,5
13) Müslüman Türkler İdaresinde Hint	5	3,0	82,5
14) Osmanlılar, Timur, Bayazıttan Sonra Osmanlılar (3)	23	13,9	96,4
15) Hindistan’da Babür İmparatorluğu	6	3,6	100,0
Toplam	165	100,0	

Yukarıda verilmiş olan Tablo 2 incelendiğinde, konuların büyük kısmının İslamiyet öncesi ve sonrası Türk tarihine ayrıldığı (89 sayfa; % 54) görülmektedir. Kitapta ikinci büyük kısım İslam Tarihine ayrılmış (40 sayfa; % 24) olup, Avrupa tarihine ayrılan kısım ise (37 sayfa; % 22) son sırada yer almaktadır. Bu programın yayınlandığı sırada Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel’in hayatının belki de en trajik yönlerinden birisi onun bütün konuşma ve yazılarında sıkça vurguladığı, üzerinde önemle durduğu konu milliyetçilik olmasına rağmen en büyük eleştirileri aldığı kesimin de milliyetçi kesim olmasıdır (Taşkesen, 2006). Bu sınıfa ait Tarih programının içeriğindeki bazı konu maddeleri yapılan bu eleştirileri destekler niteliktedir. Orta Zamanlarda Anadolu Türk Devletleri ana başlığının altında “Selçukların Anadolu’yu istilâsı*” (Ortaokul Programı, 1938: 33) şeklinde bir alt konu maddesi yer almaktadır. Aynı konu başlığı bu sınıfa ait ders kitabında da (s. 120) aynen yer almakta olup “Anadolu’yu tehdit eden Türk tehlikesinden kurtulmak için Bizans İmparatoru...” ifadelerine yer verilmiştir. İstilâ, kelime anlamı açısından bakıldığında doğru bir ifade sayılabilir. Fakat bu program dışında, incelenen hiçbir programda böyle bir ifadeye yer verilmemiş olması da ilginçtir (Keskin, 2002: 236). Bu programdan iki yıl önce yayınlanan ilkököl programında (1936 İlköğretim Programı) bu tarz ifadelerin yer almaması ve

¹ Konu başlığı çok fazla olduğu için bazı konu başlıkları birleştirilerek verilmiştir. Birleştirilen bu konular toplam sayı olarak parantez içinde belirtilmiştir.

* “İstilâ: Bir yeri kuvvet kullanarak ele geçirme” (Devellioğlu, 1995: 459).

konuların tamamen Türk tarihine ayrılmış olması gerçekten düşündürücüdür. Bu sınıfa ait ders kitabı bu açıdan zıtlıklarla doludur. Avrupa Hun Devleti’nden bahsedilirken “Bu istila ve fütuhât [fethat] hareketlerinde Hunlar yalnız değillerdi” (s. 14) ifadesi de ilginçtir.

Ortaokul üçüncü sınıflara ait Tarih dersi programı ise;

1. *Yeni ve Yakın Zamanlar*,
2. *Türkiye Cumhuriyeti [Cumhuriyeti]* şeklinde iki kısma ayrılmıştır.

Birinci kısımda beş, ikinci kısımda ise dokuz tane ana konu başlığı yer almaktadır. Birinci kısımda yer alan konular aşağıda verilmiştir.

1. Osmanlı İmparatorluğu.

Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu.

Hudutların genişlemesi: İstanbul alınması. Fatih’in istilâları. Fatih devrinde hudutlar.

İkinci Bayazıt ve Cem vak’ası. Yavuz Selim. İranla münasebet... (Ortaokul Programı, 1938: 35).

Üçüncü sınıf Tarih programında da, aynen ikinci sınıf programında yer alan “*istilâ*” teriminin kullanıldığı yukarıda görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu “*istilâ*” etmişken, Roma İmparatorluğu “*feth*” etmiştir.

2. On Beşinci Asrın Ortasından On Altıncı Asrın Sonuna Kadar Avrupa.
3. İmparatorluğun İnhitâtı.
4. Osmanlı İmparatorluğunun Parçalanması ve Batması.
5. XIX Asırda Uzak Şark: Çin, Japonya.

1938 programında yer alan ve üçüncü sınıflara ait olan Tarih dersi öğretim programının ikinci kısmında (Türkiye Cumhuriyeti) ise İnkılap tarihi konularına yer verilmiştir.

Bu program uyarınca ortaokul üçüncü sınıflar için hazırlanan ilk tarih ders kitabı “*Ortaokul için Tarih III*” adını taşımaktadır. Yazarları hakkında bilgi verilmeyen bu ders kitabı 313 sayfa olup, 1939 yılında İstanbul Maarif Matbaası’nda basılmıştır. Bu sınıfa ait ders programında olduğu gibi kitapta da iki bölüm (Yeni ve Yakın Zamanlar ile Türkiye Cumhuriyeti) olduğu görülmektedir. Daha önceki sınıflar için hazırlanan ders kitaplarında olduğu gibi bu kitapta da görsel öğelere yeterli düzeyde yer verilmiştir. Kitabın sonunda ise bir kronoloji cetveli ile indekse yer verilmiştir. Kitapta yer verilen konuların -sayfa sayıları esas alınarak- yüzdelerle dağılımları aşağıda Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3: 1939 Tarihli Ortaokul “Tarih III” Ders Kitabında Konuların Dağılımı

Bölüm	Konu Başlığı	Sayfa	%	Küm. %
Yeni ve Yakın Zamanlar	1) Osmanlı İmparatorluğu	27	8,6	8,6
	2) XV. Asır Ortasından XVI. Asrın Sonuna Kadar Avrupa	22	7,0	15,6
	3) İmparatorluğun Bozulması	45	14,4	30,0
	4) Osmanlı İmparatorluğunun Parçalanması ve Batması	69	22,1	52,1
Türkiye Cumhuriyeti	1) Türk Milletinin Yeni Bir Devlet Daha Kurması	41	13,2	65,3
	2) İstiklal Harbi	35	11,2	76,5
	3) Lozan’dan Cumhuriyetin Resmen İlanına Kadar	3	0,9	77,4
	4) Cumhuriyetin İlanı	2	0,6	78,0
	5) Halifeliğin Kaldırılması	2	0,6	78,6
	6) Cumhuriyet Devrinde Siyasi İşler	11	3,5	82,1
	7) Dinde ve Hukukta İnkılaplar ve Düzeltmeler	6	1,9	84,0
	8) Maarif ve İnkılap ve İslah Cereyanları	14	4,5	88,5
	9) İktisadi, Mali İnkılap ve İslah Cereyanları	24	7,7	96,2
	10) Sıhhat, İçtimai Muavenet İşlerinde Yeni Çıgırlar	7	2,2	98,4
	11) Türk Ordusu ve Milli Müdafaa	5	1,6	100,0
Toplam		313	100,0	

Yukarıda verilmiş olan Tablo 3 incelendiğinde, *Yeni ve Yakın Zamanlar* (% 52) ile *Türkiye Cumhuriyeti* (% 48) bölümlerine ayrılan oran birbirine yakındır. Bir önceki sınıfta başlanan Osmanlı İmparatorluğu konusunun burada “Yeni ve Yakın Zamanlar” başlığı altında devam ettiği ve sonrasında ise “Türkiye Cumhuriyeti” başlığı altında İnkılap Tarihi konularına yer verildiği görülmektedir. Ortaokul programında, günümüzde ilköğretim ikinci kademedeki okutulan “İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük” dersi olmadığından böyle bir yol takip edilmiştir. Programda ve ders kitabında ilk verilen konu olan “Osmanlı İmparatorluğu” başlığı altında Fatih Sultan Mehmet ile başlayan konular Kanuni’nin ölümüne kadar devam etmektedir. Daha önce de değinildiği gibi, 1938 tarihli Ortaokul Programı’nda bu sınıfa ait bu ilk konu başlığının hemen altında “Fatih’in istilaları” şeklinde bir ifade yer almaktadır. Bu sınıfa ait kitapta ise (1939: 2) “29 Mayıs 1453 tarihinde İstanbul zaptolundu” ifadesine yer verilmiştir. “Zapt” kelimesi TDK’nın resmi sitesindeki sözlükte “zor kullanarak ele geçirme, el koyma” şeklinde tanımlanmaktadır. Programdaki istila kelimesiyle hemen hemen eşdeğer anlamda bu kelimenin ders kitabında kullanılması düşündürücüdür. Yine bu ders kitabında aynı konu başlığına da (Fatih’in istilaları) yer verilmiştir.

Kitapta halifelik makamını Türklere geçişi anlatıldıktan sonra (1939: 13) “Halifelik unvanı, Türk hükümdarlarına geçtikten sonra Türk Devletlerinde gerileme hareketlerine yol açmıştır” şeklinde bir ibare kullanılmış ve halifeliğin bize faydadan çok zarar getirdiği belirtilmiştir. Osmanlı medeniyeti ve teşkilatı ile ilgili bilgi verilen kırmıda “Ahlak” konu başlığı altında ise (1939: 25) “Yabancı milletler mensup saray kadınları, Osmanlı sultanlarını kendi hırslarına alet etmişler, memleketi kendi arzularına göre idare imkânı bulmuşlardır. Saraylarda katiller, cinayetler, entrikalar bu devirde artmıştır” denilmektedir. Osmanlı yükselme dönemi için yapılan bu nitelermeler gerçeği yansıtmamaktadır. Ancak, amacın eski yönetimi kötülemek ve yeniyi kabul ettirmek olduğu düşünülürse dönemin şartlarına göre kabul edilebilir bir uygulamadır.

“XV. Asrın Ortasından XVI. Asrın Sonuna Kadar Avrupa” isimli ikinci ana konu başlığının hemen altında (1939: 28): “XV. asrın ortasından XVI. asrın sonuna kadar süren 150 sene Osmanlı Devletinin büyük istila devrini teşkil eder” denilmektedir. İlk konuda Fatih için kullanılan bu nitelme, burada tün Osmanlı için genellenmiştir. Daha ileride “Türk Milletinin

Yeni Bir Devlet Kurması” ana konu başlığı altında ise şunlar söylenmektedir (1939: 171); “Türk Milleti ise, vaziyete başka türlü bakıyordu. Sevgili anayurdunu düşmanların ayakları altından kurtarmak için, canını dişine, ölümü gözüne alarak, hemen yerinden deprenmeğe başladı.” Burada tam bir tezat vardır. “Osmanlı’nın zamanında istila ettiği topraklara, Kurtuluş Savaşı’nda sevgili anayurdumuz olarak bakmaya başladık” gibi bir sonuç ortaya çıkıyor ki, bu tam bir tezatlık örneğidir. Kitapta dikkat çeken önemli noktalardan biri de, programda böyle bir konu başlığı olmamasına rağmen İsmet İnönü’nün hayatını anlatan bir konunun içerikte verilmiş olmasıdır.

Yukarıda incelediğimiz 1938 tarihli Ortaokul Programı ve o program uyarınca hazırlanmış ders kitapları -daha önce belirtildiği gibi- Hasan Ali Yücel’in Milli Eğitim Bakanlığı dönemine aittir. Bu program, Lise müfredatlarında yapılacak olan değişikliklerin de ilk sinyallerini veren programdır. Bu programın yayınlanmasından kısa bir süre sonra toplanan I. Milli Eğitim Şurası (17–29 Temmuz 1939) Hümanizm hareketinin eğitimde ayrıntılı olarak ele alınıp incelenmesi bakımından önemlidir. Bu şurada bir taraftan milli kültürden bahsedilirken, diğer taraftan ise Türk kültürünün Hümanist batı kültürüne göre şekillendirilmesinden bahsedilmekteydi. İlk sinyallerini 1938 programında gördüğümüz Hümanizma hareketi Latince eğitimin verildiği klasik şubeler adıyla 1940–1941 öğretim yılından itibaren kademeli olarak lise programlarına da yansıtılmıştır. Liseler bünyesinde oluşturulan bu klasik şubelerin tarih müfredatı ile ilgili olarak Belge (1939) şunları söylemektedir (akt. Karakaş, 2006: 241):

Liselerin bu sınıfına ait [üçüncü sınıf] müfredat programı aynen takip olunmakla beraber ders yılının üçte biri ilk bahislere, üçte ikisi Ege, Yunan ve Roma devirlerine tahsis olunacak ve bu devirlerin bilhassa fikir ve sanat hareketleri ile toplumsal olaylarına önem verileceği gibi Yunan Roma mitolojisi bahisleri genişletilerek okutulacaktır.

Yukarıda verilmiş olan açıklamalar doğrultusunda; 1938–1950 yılları arasındaki hümanist politikalar sayesinde gerek ortaokullarda ve gerekse liselerde uygulanan tarih öğretimi programlarında, Atatürk dönemindeki Türk tarihi anlayışının dışına çıkıldığı söylenebilir. Yunan-Roma tarih ve medeniyetinin öğretilmesi, Türk tarihi ve medeniyetinin öğretilmesinin önüne geçmiştir (Karakaş, 2006). Atatürk bu yıllarda hayatta olsa idi, Yücel bakanlığı döneminde bu değişikliklerin belki de hiçbirini gerçekleştiremeyecekti. Yücel ve onunla aynı doğrultuda görüşlere sahip tek parti (CHP ve İsmet İnönü) yönetiminin, Avrupa medeniyetine eski Yunandan geçmek ile varılacağı şeklinde giriştikleri Hümanizm hareketi (Keskin 2002: 234), farklı kesimlerden gelen güçlü tepkilerin etkisiyle 1946 yılından itibaren CHP tarafından da terk edilmiştir. Bu açılardan değerlendirildiğinde 1938 tarihli Ortaokul Programındaki Tarih dersi müfredatı için; cumhuriyet döneminde yayınlanmış tüm ilkökul, ortaokul ve ilköğretim okulu programları içinde, milli karakter taşımayan tek program olduğu söylenebilir.

1949 Tarihli Ortaokul Tarih Dersi Öğretim Programı

Bu programda derslerin amaçlarına, öğretmene uygulamada yol gösterici açıklamalara ve derslere ait konulara yer verilmiştir. 1949 tarihli bu programla, ortaokulun programı, ilkökulunki gibi pedagojik bir biçim ve içeriğe kavuşturulmuştur (Binbaşıoğlu, 1995).

Programda, ortaokul birinci sınıfa ait Tarih dersi konuları 8 ana madde halinde sıralanmıştır. Alt konu maddeleri uzun olmaları nedeniyle verilmemiş olup, kısaca parantez içinde belirtilmişlerdir. Bu ana konu maddeleri şunlardır (Orta Okul Programı, 1949: 95-97):

1. *İnsan[lık] tarihine giriş* (İlk insanlar, tarihten önceki zamanlar ve tarih zamanları).
2. *Türklerin anayurdu ve göçler.*
3. *Göçlerden sonra anayurtta kalan Türkler Ön Asya tarihi İlk çağlarda Anadolu* (Etiler, Frikyalılar ve Lidyalılar).
4. *İlk çağlarda Akdeniz uygarlığına toplu bir bakış* (Mısır, Fenikeliler ve İbraniler).
5. *Ege havzası* (Girit ve Miken uygarlıkları, Yunanlılar, İskender ve Helenizm).
6. *Roma tarihine toplu bakış* (Etrüskler ve eski İtalya, Hıristiyanlık, Roma İmparatorluğunun ikiye bölünmesi, Kavimler Göçü ve Batı Romanın yıkılması, Roma uygarlığı).

Yukarıda verilmiş olan konu başlıkları incelendiğinde; 1938 tarihli Ortaokul Programı'nda yer alan aynı sınıfa ait ders konuları ile büyük oranda örtüşmektedir. Bu noktadan hareketle 1938 programıyla gelen anlayışın devam ettiği söylenebilir. Bu sınıf düzeyinde herhangi bir ders kitabına ulaşamamıştır.

Programda, ortaokul ikinci sınıfa ait Tarih dersi konuları 6 ana madde halinde sıralanmıştır. Bu ana konu maddeleri şunlardır(Orta Okul Programı, 1949: 97-98):

1. *Orta çağa girerken.*
 - a. *Batıda orta çağa toplu bakış* (Karolenj İmparatorluğu, orta çağda Hıristiyanlık, papalar ve derebeylik)
 - b. *Doğuda orta çağ* (Hunlar ve Attilâ, Göktürkler, Uygurlar).
 - c. *Doğu Roma İmparatorluğu: Bizans.*
2. *İslâm tarihi*
3. *Selçuklular.*
4. *Mısır ve Suriye Türk Devletleri* (Eyyubiler ve Kölemenler).
5. *Osmanlı Devleti*
6. *İstanbul'un fethi* (Fatih ve İstanbul'un alınması, İstanbul'un alınmasının dünya tarihi üzerine etkileri).

Yukarıda verilmiş olan konular incelendiğinde; bunların 1938 tarihli Ortaokul Programı'nda yer alan aynı sınıfa ait ders konularına göre daha dar kapsamlı olduğu, yani içeriğin daha sade ve derli toplu hale getirildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca 1938 programına göre Türk tarihi ile ilgili konulara daha geniş olarak yer verildiği de görülmektedir. Bu sınıf düzeyi için de bir ders kitabına ulaşamamıştır.

Programda, ortaokul üçüncü sınıfa ait Tarih dersi konuları 11 ana madde halinde sıralanmıştır. Bu ana konu maddeleri şunlardır (Orta Okul Programı, 1949: 98-100):

1. *Yeni çağ başlarında Avrupa*
2. *Osmanlı İmparatorluğunun yükselme devri*
3. *Osmanlı İmparatorluğunun duraklama devri*
4. *Osmanlı İmparatorluğunun [İmparatorluğunun] gerileme devri*
5. *Osmanlı Türk uygarlığı (Fatih devrinden ıslahat devrine kadar.)*
6. *XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Avrupa ve Amerika*
7. *Osmanlı Devletinde geniş ıslahat devri*
8. *Tanzimat ve Meşrutiyet Devirleri*
9. *İstiklâl Savaşı*
10. *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk*
11. *İkinci Cihan Savaşı ve Türkiye*

Bu sınıfa ait Tarih dersi programının da 1938 programında aynı sınıf düzeyi için verilen programla büyük oranda örtüştüğü görülmektedir. 1938 programındaki bu sınıf düzeyi

için hem programda, hem de ders kitabında belirlenen iki bölüm (Yeni ve Yakın Zamanlar ile Türkiye Cumhuriyeti) anlayışının terk edilerek programın bütüncül bir anlayışla hazırlandığı söylenebilir.

1949 tarihli bu program için ulaşılabilen tek kitap, 1950 yılında ortaokul üçüncü sınıf için yazılmıştır. Kitap, İstanbul Çapa Erkek Lisesi Tarih öğretmeni Emin Oktay tarafından yazılmıştır. Kitabın önsözünde (1950) “Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 1949 da yayınlanan (Orta Okul Programı) ndaki ders programı ve tarih derslerinin nasıl okutulacağı hakkındaki Amaçlar ve Açıklamalar göz önünde tutularak yazılmıştır” denilmektedir. Program incelendiğinde 1949 tarihli Ortaokul Programı üçüncü sınıf Tarih konularıyla kitap içeriğinin büyük oranda örtüştüğü görülmektedir. Kitap 326 sayfa olup, İstanbul Remzi Kitabevi tarafından basılmıştır. Kitapta yer verilen konuların -sayfa sayıları esas alınarak- yüzdeler dağılımları aşağıda Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4: 1950 Tarihli Ortaokul “Tarih III” Ders Kitabında Konuların Dağılımı

Konu Başlığı	Sayfa	%	Küm. %
1) Yeni Çağ başlarında Avrupa	31	9,5	9,5
2) Osmanlı İmparatorluğunun Yükselme Devri	34	10,4	19,9
3) Osmanlı İmparatorluğunun Duraklama Devri	29	8,9	28,8
4) Osmanlı İmparatorluğunun Gerileme Devri	17	5,2	34,0
5) Osmanlı-Türk Uygarlığı	45	13,8	47,8
6) XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Avrupa ve Amerika	21	6,4	54,2
7) Osmanlı Devletinde Geniş İslahat Devri	22	6,8	61,0
8) Tanzimat ve Meşrutiyet Devirleri	37	11,3	72,3
9) İstiklal Harbi	52	16,0	88,3
10) Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi	20	6,1	94,4
11) İkinci Cihan Savaşı ve Türkiye	10	3,1	97,5
12) Türkiye'nin Demokrasi Hayatında Son Başarıları	8	2,5	100,0
Toplam	326	100,0	

Yukarıda verilmiş olan Tablo 4 incelendiğinde, -bir önceki programa ait ders kitabının aksine- *Osmanlı Tarihi*(% 56) ile *Türkiye Cumhuriyeti*(% 28) konularının oranlarının farklılık gösterdiği ve Osmanlı Tarihine verilen önemin arttığı görülmektedir. Bir önceki sınıfta başlanan Osmanlı İmparatorluğu konusuna bu sınıf düzeyinde devam edildiği ve ardından ise İnkılap Tarihi konularına yer verildiği görülmektedir.

Yukarıda incelemesi verilen 1939 tarihli kitapta Fatih istilacı olarak belirtiliyor iken, bu kitapta (1950: 36) “Fatih İstanbul’u fethettikten sonra...” ifadesinde de görüleceği gibi fetihçi olarak nitelenmiştir. Ayrıca yine “Osmanlı İmparatorluğu’nun Yükselme Devri” konusunun sonunda verilen özetinde (1950: 42) “Osmanlı Devleti İstanbul’un fethinden sonra Doğuda, Batıda ve denizlerde büyük fetihler yaparak 150 sene içinde büyük bir imparatorluk haline geldi, bir taraftan Viyana önlerine, diğer taraftan Yemen’e kadar genişledi.” şeklindeki açıklama 10 yıl arayla yayınlanan iki program arasındaki farklılığı ortaya koyan diğer bir örnektir.

1939 tarihli ders kitabında Halifelik tehlikeli ve zararlı bir kurum olarak tanıtılırken, bu kitapta yorum yapılmadan sadece (1950: 41) “son halife kendisinde bulunan halifelik hakkını ve adını İstanbul’da yapılan büyük bir törenden sonra Yavuz’a bıraktı... Bu tarihten sonra Osmanlı padişahları Halife adını da alarak din ve dünya işlerinin başkanı oldular” açıklamalarına yer verilmiştir.

1938 tarihli Ortaokul Programı ile o program uyarınca hazırlana ders kitaplarında Osmanlı, halifelik makamı ve padişahlar bir utanç kaynağı gibi anlatılırken, 1949 tarihli Ortaokul Programı uyarınca hazırlanan bu ders kitabında bunlarla gurur duyulmaktadır. Kitapta Kanuni'nin ölümü ile ilgili olarak yazılan (1950: 51) “bütün askerler, 46 seneden beri Türk Ordularına komuta eden, onları zaferden zafere koşturan, Türk milletine birçok ülkeler kazandıran bu büyük Türk Padişahı için gözyaşları döktü” ifadeleri bu söylemi destekler bir örnektir.

Kitapta dikkat çeken önemli özelliklerden biri -yukarıda da belirtildiği gibi- özellikle Osmanlı tarihine ait konuların sonuna tarihi fıkra ve anekdotların yerleştirilmiş olmasıdır. Kitapta hemen her konudan sonra bunların verildiği görülmektedir. Bu tarihi fıkra ve anekdotların ortak noktası ise Türklük gururunu okşayıcı, değer öğretici olması (Yavuz'un Askeri Disipline Verdiği Değer; 1950: 72) ve konulara uygun örnekler (III. Murat'ın Yeniçeri Ocağı'nı Bozması; 1950 73) içermesidir.

Lise Programları ve Ders Kitapları

1938-1950 yılları arasında yayınlanan lise Tarih dersi öğretim programlarından sadece 1938 yılında yayınlanmış olana ulaşılabilmektedir. Aşağıda bu program ve ona uygun olarak hazırlanmış ders kitaplarının analizi neticesinde ulaşılmış olan sonuçlara yer verilmiştir.

1938 Tarihli Lise Müfredat Programı

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanarak basılan bu programda, haftalık ders cetveli ile derslere ait içeriğe/konu listelerine yer verilmiştir. Ortaöğretimin amaçları ve açıklamalar ile öğretim ilkelerine yer verilmemiştir. Tarih dersi ilk iki sınıfta haftada iki ders saati iken üçüncü sınıfta fen ve edebiyat kollarında ortak olarak üç ders saatidir. Her üç sınıfa ait programın girişinde de “On beş günde bir saat Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılâp Tarihi'ne ayrılacaktır” ibaresine yer verilmiştir.

Lise birinci sınıf programı *Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar* başlığını taşımakta olup, içerikteki konular özetle şöyledir (Lise Müfredat Programı, 1938: 9-24):

Beşer Tarihine Giriş, Büyük Türk Tarih ve Medeniyetine Umumi Bir Nazar, Çin, Anayurtta En Eski Devletler, İskit İmparatorluğu, Hint, Kalde, Elam ve Asur, Mısır, Anadolu, Fenikeliler, İbraniler, İran, Ege Havzası, Eski İtalya ve Etrüskler

Bu sınıfa ait programda okutulması istenen Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılâp Tarihi konuları ise 6 başlık haline sıralanmış olup, I. Dünya Savaşı'nın sonundan TBMM'nin açılışına kadar olan siyasi gelişmelere yer verildiği görülmektedir (Lise Müfredat Programı, 1938: 25).

Bu sınıfa ait konular incelendiğinde, 1938 yılında yayınlanan ortaokul Tarih programı ile birebir aynı olduğu görülmektedir. Bu programda da -1938 programında olduğu- gibi Yunan ve Roma tarih ve medeniyetine ait konulara ayrı bir önem verildiği görülmektedir.

Bu program uyarınca lise birinci sınıflar için hazırlanan ilk tarih ders kitabı 1939 yılında basılmış olup “*Tarih I*” adını taşımaktadır. Literatür taramasında bu kitaba ulaşılamamıştır. 1943 yılında basılan kitap ise “*İlkçağ Tarihi*” adını taşımakta olup 218 sayfadan ibarettir. Tarih bölümlerinde öğretim üyesi olarak çalışan Arif Müfid Mansel, Cavid Baysun ve Enver Ziya Karal tarafından hazırlanan kitap, İstanbul Maarif Matbaası'nda basılmıştır. İçeriği incelendiğinde görselliğe önem verildiği ve -1939'da basılan ortaokul ders kitaplarının aksine- konuların mümkün olduğu kadar anlaşılır ve sade şekilde verildiği

görülmektedir. Bu sınıfa ait program içeriği ile kitaptaki içeriğin/konu başlıklarının uyuşmadığı, kitaptaki başlıkların birleştirilerek ve sade şekilde verildiği görülmektedir. Kitapta yer verilen konuların -sayfa sayıları esas alınarak- yüzdeler dağılımları aşağıda Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: 1943 Tarihli Lise I. Sınıf “İlkçağ Tarihi” Ders Kitabında Konuların Dağılımı

Konu Başlığı	Sayfa	%	Küm. %
1) Tarih Öncesi ve Tarih Devirleri	7	3,2	3,2
2) Türklerin Anayurdu ve Göçler	3	1,4	4,6
3) Göçlerden Sonra Anayurdun Durumu	10	4,6	9,2
4) Anayurtta En Eski Devletler	15	6,9	16,1
5) Doğu ve Güney Asya	10	4,6	20,7
6) Ön Asya ve Mısır	52	23,8	44,5
7) Ege Bölgesi	64	29,4	73,9
8) Roma Tarihi	57	26,1	100,0
Toplam	218	100,0	

Yukarıda verilmiş olan tablo incelendiğinde, içerikte Türk tarihine ayrılan konuların toplam 28 sayfa olduğu (% 13; 2, 3 ve 4 numaralı konular), Yunan ve Roma Tarihine ayrılan konuların ise kitabın yarısından fazlasını kapsadığı (121 sayfa, % 55,5; 7 ve 8 numaralı konular) dikkati çekmektedir. Bu durum -yukarıda belirtildiği gibi- ilgili sınıfa ait ders programında da tespit edilebilmektedir. Bu kitapta -aynen 1938 ortaokul programı uyarınca hazırlanan ders kitabında olduğu gibi- Türklerin tarihi değil Anadolu'nun tarihi üzerinde durulmuştur. Bu nedenle lise birinci sınıfta okutulan bu kitapta konuların büyük kısmı Yunan ve Roma uygarlıklarına ayrılmıştır.

Lise ikinci sınıf programı *Orta Zamanlar* başlığını taşımakta olup, içerikte yer verilen konular şöyledir (Lise Müfredat Programı, 1938: 40-51):

1. Eski Zamandan Orta Zaman Girenken
2. Alanlar ve Avrupa'yı İstilaları...¹

Bu sınıf düzeyinde yer verilen İnkılâp Tarihi konuları incelendiğinde Kurtuluş Savaşı tarihine ait konuların olduğu görülmektedir. Konular Sevr ile başlamakta ve Lozan Antlaşması ile sona ermektedir.

Bu sınıf düzeyi için hazırlanan ve 1943 yılında basılan kitap “*Ortaçağ Tarihi*” adını taşımakta olup 139 sayfadan ibarettir. Bir önceki sınıfa ait kitabı yazan ekibin hazırladığı bu eser, İstanbul Maarif Matbaası'nda basılmıştır. İçeriği incelendiğinde görselliğe önem verildiği ve konuların mümkün olduğu kadar sadeleştirildiği görülmektedir. Bu sınıfa ait program içeriği ile kitaptaki içeriğin/konu başlıklarının uyuşmadığı, kitaptaki başlıkların birleştirilerek ve özet şekilde verildiği görülmektedir. Kitapta yer verilen konuların -sayfa sayıları esas alınarak- yüzdeler dağılımları aşağıda Tablo 6'da gösterilmiştir.

¹ Bu sınıfa ait ders programı 1938 tarihli Ortaokul Programı'nın aynı sınıf düzeyi ile birebir aynı olduğu için devamı verilmemiştir.

Tablo 6:1943Tarihli Lise II. Sınıf “Ortaçağ Tarihi” Ders Kitabında Konuların Dağılımı

Konu Başlığı	Sayfa	%	Küm. %
1) V. Asırdan VIII. Asra Kadar Avrupa	13	9,4	9,4
2) Türkler	13	9,4	18,8
3) İslam Tarihi	31	22,3	41,1
4) Büyük Müslüman-Türk Devletleri	11	7,9	49,0
5) VIII. Asırdan XIII. Asra Kadar Avrupa	21	15,1	64,1
6) Türkiye: Oğuzların Anadolu'yu Fethinden Osmanlılara Kadar	23	16,5	80,6
7) Haçlı Seferleri – Mısır ve Suriye	14	10,0	90,6
8) Türk-Moğol ve Timur İmparatorlukları – Ortaçağ'da Hindistan	13	9,4	100,0
Toplam	139	100,0	

Yukarıda verilmiş olan Tablo 6 incelendiğinde, konuların hemen hemen yarısına yakın kısmının (60 sayfa; % 43,2) İslamiyet öncesi ve sonrası Türk tarihine ayrıldığı görülmektedir. Kitapta ikinci büyük kısım İslam Tarihine ayrılmış (40 sayfa; % 24) olup, Avrupa tarihine ayrılan kısım ise (37 sayfa; % 22) son sırada yer almaktadır.

Lise üçüncü sınıf -daha önce de değinildiği gibi- Fen ve Edebiyat kollarına ayrılmaktadır. Tarih konuları bu sınıf düzeyinde her iki kol içinde aynıdır. Lise üçüncü sınıf programı *Yeni ve Yakın Zamanlar* başlığını taşımakta olup, içerikte yer verilen konular şöyledir (Lise Müfredat Programı, 1938: 52-57):

1. Osmanlı Devletinin Kuruluşu
2. Osmanlı İmparatorluğu
3. On Altıncı Asırda Avrupa'ya ve Yakın Şarka Umumi Bir Bakış
4. On Yedinci Asırda Avrupa
5. İmparatorluğun İnhitatu
6. On Sekizinci ve On Dokuzuncu Asırlarda Avrupa
7. İmparatorluğun İnhilal ve İnkırazı

Yukarıda verilmiş olan konular incelendiğinde 1938 tarihli Ortaokul Programı'nda aynı sınıf düzeyi için verilen konularla büyük oranda örtüştüğü görülmektedir. Bu programda Avrupa tarihine ait konuların ağırlığının biraz daha arttırıldığı söylenebilir. Bu sınıf düzeyinde yer verilen İnkılâp Tarihi konuları incelendiğinde Lozan Antlaşması'ndan itibaren siyasi gelişmeler ile gerçekleştirilen inkılaplara yer verildiği görülmektedir.

Bu sınıf düzeyi için hazırlanan ve 1942 yılında basılan kitap “*Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi*” adını taşımakta olup 206 sayfadan ibarettir. Bir önceki sınıfa ait kitabı yazan ekibin hazırladığı bu eser, İstanbul Maarif Matbaası'nda basılmıştır. Kitabın içeriği incelendiğinde görselliğe önem verildiği ve konu başlıklarının programa göre daha fazla olduğu ve kronolojik bir sıra takip edildiği görülmektedir. Kitapta yer verilen konuların -sayfa sayıları esas alınarak- yüzdelerle dağılımları aşağıda Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7: 1942 Tarihli Lise III. Sınıf “Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi” Ders Kitabında Konuların Dağılımı

<i>Konu Başlığı</i>	<i>Sayfa</i>	<i>%</i>	<i>Kümülatif Yüzde</i>
1) XIV. Asır	17		
XIV. Asırda Osmanlı Devleti	12	8,3	8,3
XIV. Asırda Avrupa	5		
2) XV. Asır	29		
XV. Asırda Osmanlı Devleti	18	14,1	22,4
XV. Asırda Avrupa	11		
3) XVI. Asır	39		
XVI. Asırda Osmanlı Devleti	21	18,9	41,3
XVI. Asırda Avrupa	18		
4) XVII. Asır	22		
XVII. Asırda Osmanlı Devleti	14	10,7	52,0
XVII. Asırda Avrupa	8		
5) XVIII. Asır	35		
XVIII. Asırda Osmanlı Devleti	21	17,0	69,0
XVIII. Asırda Avrupa	12		
XVIII. Asırda Amerika	2		
6) XIX. ve XX. Asır	64		
XIX. ve XX. Asırda Osmanlı Devleti	35	31,0	100,0
XIX. ve XX. Asırda Avrupa	25		
XIX. ve XX. Asırda Amerika	2		
XIX. ve XX. Uzak Şark ve Hindistan	2		
Toplam	206	100,0	

Yukarıda verilmiş olan Tablo 7 incelendiğinde, konuların yüzyıllar dikkate alınarak kronolojik olarak verildiği, yüzyıllar içindeki yapılanmada ise sadece Osmanlı tarihi konularına yer verilmeyip, dünya (özellikle Avrupa) tarihine ait konulara da yer verildiği görülmektedir. Konuların yarısından fazla kısmının (121 sayfa; % 59) Osmanlı tarihine ayrıldığı görülmektedir. Kitapta ikinci büyük kısım Avrupa tarihine ayrılmış (79 sayfa; % 38) olup, diğer devletlerin (ABD, Uzak Şark ve Hindistan) tarihine ayrılan kısım ise (6 sayfa; % 3) son sırada yer almaktadır.

Sonuçlar

Bu çalışmanın sonunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- 1938 tarihli Ortaokul Tarih programı ve ders kitapları ile Tarih öğretiminde bir dönüşüm yaşanmıştır. 1923-1938 yılları arasındaki Tarih öğretimi anlayışı (Türk tarihi odaklı tarih tezi) terk edilmiştir. Bu değişim 1950 yılına kadar süreklilik göstermektedir.
- Bu dönemde yayınlanan 1938 tarihli Ortaokul Programı ile ona uygun olarak devlet eliyle hazırlanan ders kitapları dönüşümü en sağlıklı şekilde ortaya koyan eserlerdir.
- 1938-1950 yılları arasında yayınlana tüm ortaokul ve lise tarih programları ve ders kitapları Yunan ve Roma tarihine ağırlık verilerek hazırlanmıştır.
- Bu döneme ait Tarih programları ve ders kitaplarında Yunan ve Roma tarihine ağırlık verilmesinin yanında bu dönem övülürken (Romanın fetihleri, Yüce Sezar gibi), aynı tutumun Selçuklu ve Osmanlı tarihi için sergilenmediği tespit edilmiştir.
- Selçuklu ve Osmanlı tarihindeki dini öğeler (özellikle halifelik) kötülenerek, bize yarardan çok zarar getirdiği anlatılmıştır.

- İsmet İnönü ve CHP yönetiminin, Avrupa medeniyetine geçişin eski Yunan ve Roma ile olacağı (Hümanizma anlayışı) şeklindeki düşüncesi bu dönemde hazırlanan Tarih programlarına ve ders kitaplarına yansıtılmıştır.
- 1950 yılında itibaren 1938-1950 dönemindeki Tarih öğretimi anlayışında bir değişim başladığı söylenebilir. 1950 yılında hazırlanan *Tarih III* ders kitabında Yunan ve Roma tarihine ayrılan payın azaltıldığı ve özellikle Selçuklu ve Osmanlı tarihine verilen önemin arttığı görülmektedir.

Kaynakça

- Akyüz, Y. (1983). “Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*. İstanbul: MEB.
- Akyüz, Y. (1999). *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999’a)*. Genişletilmiş 7. Baskı. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Başaran, İ. E. (1978). *Eğitime Giriş*. Üçüncü Baskı. Ankara: Bimaş Matbaacılık.
- Binbaşıoğlu, C. (1995). *Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Carr, E. H. (1987). *Tarih Nedir?*. Çev. M. Gizem Gürtürk. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Collingwood, R. G. (1996). *Tarih Tasarımı*. Çev. K. Dinçer. İkinci Baskı. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Demircioğlu, İ. H. (2007). *Tarih Öğretiminde Öğrenci Merkezli Yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Dilek, D. (2007). *Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Cicioğlu, H. (1982). *Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim (Tarihi Gelişimi)*. Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.
- Devellioğlu, F. (1995). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. 12. Baskı. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dönmez, C. (2005). “Atatürk ve Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, 14: 255-268.
- Elbir, B. ve Karakaş, Ö. (2007). “Cumhuriyet Dönemi Türk Kültür ve Edebiyatında Hümanizmin Etkileri”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish and Turkic*, 2/4: 381-392.
- Ergin, O. (1943). *Türkiye Maarif Tarihi Cilt: 5*. İstanbul: Osmanbey Matbaası.
- Keskin, Y. (2002). *Türkiye’de II. Meşrutiyetten Günümüze Kadar Uygulanmış Olan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Analizi ve Karşılaştırılması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Keskin, Y. (2008). *Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler Eğitimi: Tarihsel Gelişim, 1998 ve 2004 Programlarının Etkililiğinin Araştırılması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Lise Müfredat Programı* (1938). T.C. Kültür Bakanlığı. İstanbul: Devlet Basımevi.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 30 Mayıs – Haziran 2012

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
<http://www.akademikbakis.org>

- Mansel, A. M., Baysun, C. ve Karal, E. Z. (1943). *İlk Çağ Tarihi Birinci Sınıf*. Lise Kitapları. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Mansel, A. M., Baysun, C. ve Karal, E. Z. (1943). *Orta Çağ Tarihi İkinci Sınıf*. Lise Kitapları. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Mansel, A. M., Baysun, C. ve Karal, E. Z. (1942). *Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi Üçüncü Sınıf*. Lise Kitapları. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Mustafa, E. (1998). “Hasan-Âli Yücel’in Eğitim ve Kültür Politikası”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1: 25-37.
- Oktay, E. (1950). *Tarih III Yeni ve Yakın Çağlar*. Orta Okul Kitapları. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ortaokul Programı* (1938). T.C. Kültür Bakanlığı. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Orta Okul Programı* (1949). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Sayar, A. G. (2002). *Hasan Ali Yücel’in Tasavvufi Dünyası ve Mevleviliği*. İstanbul. Ötüken Neşriyat.
- Şeker, K. (2006). *İnönü Dönemi Kültür Hayatı (1938-1950)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şimşek, A. (2007), “Türkiye’de Tarih Öğretiminin Ulusalılığı ve Avrupa Merkezilik”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (1): 9–38.
- Tarih I* (1939). Ortaokul Ders Kitabı. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Tarih II* (1939). Ortaokul Ders Kitabı. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Tarih III* (1939). Ortaokul Ders Kitabı. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Taşkesen, Ü. S. (2006). Hasan Ali Yücel’in Eğitim Felsefesi ve Türk Milli Eğitimine Katkıları. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Toynbe, A. And Somervell D. G. (1946). *A Study of History*. Great Britain: Oxford University Press.
- Vella, Y. (2001). “Yaratıcı Tarih Öğretimi”. *Milli Eğitim Dergisi*. Çev. Bahri Ata. Ankara: MEB Yayınları, 150. http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/150/vella_ata.htm adresinden 15.07.2009 tarihinde alınmıştır.
- Yiğit, A. A. (1992). *İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Yücel, H. A. (1994). *Türkiye’de Orta Öğretim*. T.C. Kültür Bakanlığı. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.